

ФУНКЦІЯ ПЕРЕСТОРОГИ В АПОКАЛІПТИЧНИХ РОМАНАХ ДЖ. УІНДЕМА ТА ДЖ. КРИСТОФЕРА

У статті аналізується функція перестороги в апокаліптичних творах Дж. Уіндема й Дж. Крістофера. Розглянуто тематику пересторог, їхню інкорпорацію в художній текст, значення для суспільного розвитку.

Ключові слова: пересторога, апокаліптичний роман, катастрофа, апокаліпсис.

Однією з функцій апокаліптичного роману є пересторога. Літературознавець А. Урбан, характеризуючи роль роману-перестороги, писав, що його метою є дослідження можливих наслідків помилкових тенденцій, намагання визначити межі їх впливів, вказати вихід зі складних ситуацій, підкреслити те, що здатне протистояти кризам [Урбан 1972, 69]. Американський письменник Н. Уест зазначав: «Я вважаю, що світ потребує також і тих людей, які кричать: «Пожежа!» і показують, де з'явився дим, хоча і не приймають на себе завдання поливати вогонь із пожежного шланга» [Проблеми новейшей литературы США 1981, 59]. Створювані письменниками похмурі, а інколи зловісні картини майбутнього, являють собою перебільшену й загострену характеристику сучасності, а відтак виконують функцію перестороги.

Романи-перестороги описують різні сфери, і часто письменники застерігають проти того, що виконує на даний час позитивні функції, однак може з часом вирватися із людських рук і замість помічника стати ворогом людського роду. Це стосується технічного розвитку, низки наукових дисциплін, зовнішнього середовища тощо. Вони є помічниками людини до тих пір, поки вона розумно ставиться до них. Відомий німецький філософ М. Гайдеггер стосовно техніки писав: «Прилади, апарати, машини технічного світу необхідні нам усім – для одних більшою, для інших меншою мірою. Було б нерозумно наосліп нападати на світ техніки. Було б близькозоро проклинати його як знаряддя диявола. Ми залежимо від технічних пристроїв, вони навіть спонукають нас до нових успіхів. Але раптово, і не усвідомлюючи цього, ми опиняємося настільки міцно зв'язаними ними, що потрапляємо в рабство. Проте ми можемо й інше. Ми можемо користуватися технічними засобами, залишаючись при цьому вільними від них, так що ми зможемо відмовитися від них в будь-який момент. Ми можемо використовувати ці пристрої так, як

їх і потрібно використовувати, але при цьому залишити їх у спокої як те, що насправді не має стосунку до нашої сутності» [Хайдеггер 1991, 109]. Схожі слова перегукуються і з іншими сферами, які хоча і є важливими для людського розвитку, однак одночасно можуть становити загрозу людству.

Із ростом населення, скороченням відстаней у зв'язку з розвитком комунікацій та засобів зв'язку (Інтернет, мобільного тощо) наша планета стає дедалі тіснішою домівкою, а відтак і частіше лихо в одному з її кутків може швидко перейти в інший, з чим ми неодноразово зіштовхуємося і нині. Варто згадати економічну кризу початку третього тисячоліття. Розпочавшись у США, вона вагомим чином вплинула на життя всіх країн світу.

Тематика попередження є в різного роду літературі: реалістичній, фантастичній. В останній вона, зокрема, представлена в проблемній філософсько-соціальної. Хоча, як стверджують фантастикознавці, «лише соціальна фантастика володіє можливістю зображення в наочно-образній формі близьких і далеких результатів і наслідків дій певних соціальних сил і тенденцій» [Черная 1972, 150], однак не варто забувати, що там попередження можуть бути додатковим, побічним моментом і мати обмежений характер. Тоді як апокаліптичний роман має справу з найбільш загрозливими для існування цивілізації та людства тенденціями людського розвитку. Кількість таких проблем з часом має тенденцію збільшуватися, а не зменшуватися. Хоча, зазначалося раніше, чимало літературознавців вважає апокаліптичний роман частиною соціальної фантастики.

Роль попередження настільки вагома в апокаліптичних романах, що багато творів цього жанру одночасно зараховують до роману-перестороги. Приміром, В. Пашенко, аналізуючи апокаліптичний роман французького письменника Р. Мерля «Мальвіль», зазначає, що цей твір за жанром футурологічний соціальний роман-попередження, хоча назва його післямови до роману має промовисту назву «Атомна робінзонада Робера Мерля» [Пашенко 1975, 406].

З-поміж досліджуваних творів найбільш виражені функції перестороги в романах Дж. Уіндема «День тріффідів» і «Хризаліди». Пересторога тут має різноплановий характер. Присутня вона також і в інших творах письменників, хоча і з меншою силою.

Інкorporація перестороги в романах Дж. Уіндема й Дж. Крістофера, написаних в 1950–1960-х роках, відбувається завдяки фантастичному припущенню, що створює умови для проведення письменницького експерименту, стає специфічним засобом організації художнього матеріалу. Фантастичне припущення дозволило письменникам загострити хвилюючі тодішнє суспільство проблеми, конструювати ситуації, що необхідні для зображення вибухонебезпечних ситуацій, загроз цивілізаційному та людському існуванню.

Г. Давиденко і Н. Кислошаєва справедливо відзначають, що фантастичне припущення відіграє роль «магічного кристалу», який переломлює сучасну дійсність, дає можливість побачити її по-новому, «служить своєрідним двигуном, який розгортає внутрішню логіку сюжету і в кінцевому підсумку переростає у специфічний засіб донесення внутрішнього змісту твору» [Давиденко, Кислошаєва 2006, 21].

Перестерігаюча функція в романах Дж. Уіндема й Дж. Крістофера була втілена і за допомогою художнього моделювання, раціонального підходу до структури; мала вона відбиток і на образній системі. Логіка суспільних явищ, розвиток соціальних процесів, художні образи набувають певного специфічного характеру та звучання. Специфіка їх проявляється саме в тому, щоб застерегти.

У досліджуваних творах має своє відображення й ідея життєвих пошуків. Явища не лише зображуються, а й відображаються у свідомості людей. Доволі часто описується зіткнення різних світоглядних позицій та полярних поглядів. Тут слід відзначити, що власне ідея інтелектуальних пошуків, на думку окремих авторів, є досить близькою до роману-перестороги [Давиденко, Кислошаєва 2006, 22]. Персонажі творів Дж. Уіндема та Дж. Крістофера розмірковують над гострими питаннями, що стояли перед тогочасним суспільством. Проблема відповідальності перед майбутнім поставлена доволі гостро. Активна життєва позиція письменників: лише гуманізм, здоровий глузд і соціальне згуртування можуть перемогти різні глобальні загрози.

Письменники устами своїх персонажів постійно перестерігають людство від неправильного ставлення до природи, суспільних цінностей. Так, у романі Дж. Крістофера «Смерть трави» фермер Девід Кастенс у листі до брата Джона пише: «Мені здається, що деякою мірою було б більш справедливо, якби переміг вірус. Багато років ми ставилися до землі як до свині-скарбнички, на яку постійно можна здійснювати наскоки. Але ж земля – це саме життя» [Крістофер 2002, 44]. Порушуються питання, що є неприйнятним і стоїть на заваді людському розвитку. Яскраво видна стрімкість до постановки і розв'язання філософсько-екзистенційних проблем.

Письменники показують, який може бути результат дисгармонії людини з біосферою та ноосферою. Сконцентрувавши увагу на результатах, до яких може призвести непродумана людська діяльність щодо природи, дегуманістичний, егоїстичний спосіб життя, їхні апокаліптичні твори повертають читача лицем до причин цього негативізму. Р. Бредбері писав: «Люди не мають забувати... що на землі їм відведено дуже невелике місце, що вони живуть в оточенні природи, яка може легко взяти назад все, що дала людині. Їй нічого не варто змести нас з лица землі своїм диханням чи затопити нас водами

океану – просто, щоб ще раз нагадати людині, що вона не така всемогутня, як вона думає» [Брэдбери 1985, 165].

Проблеми навколишнього середовища виводять Дж. Уіндема й Дж. Крістофера в коло філософських проблем – як співвідносити цілі і засоби на шляху розвитку цивілізації. Уже в 1980-х роках промисловість і транспорт спалювали атмосферного кисню більше, ніж здатні були його виробити ліси північноамериканського континенту [Андреев 1985, 43-44]. Якщо промисловість усіх країн досягне такого рівня, то наслідки важко уявити. Тим більше, що промисловий прогрес спостерігався у всьому світі.

У романах Дж. Уіндема присутні і міркування: яку роль у суспільстві відіграє науково-технічний прогрес, що дає і що він віднімає в людини та соціуму, які небезпеки він приховує в соціальній і духовній площинах, як впливає на людське світосприйняття. Насамперед, автор попереджає про небезпеку з боку наукових відкриттів. Самі по собі вони нейтральні, однак за певних умов вони можуть стати смертельно небезпечними для людей. Таким відкриттям є тріффіди (рослини-хижаки), що, очевидно, з'явилися в ході генетичних експериментів. Тріффідна олія була благом для людей – вона вирішувала багато продовольчих проблем. Однак змінилися умови й тріффіди стали людськими вбивцями. Вводячи у свій твір тріффідів як фактор апокаліпсису, письменник хочє застерегти від необдуманих кроків у сфері генетичних досліджень.

Окремі думки його персонажів про небезпеки неконтрольованого науково-технічного прогресу перегукуються з ідеями відомого французького філософа й соціолога ХХ століття Ж. Бодріяра, який писав: «Вся наша технічна культура творить штучне середовище смерті» [Бодріяр 2004, 291], «Наша система живе продукуванням смерті, хоч і претендує на те, що виробляє безпеку» [Бодріяр 2004, 293].

Одним із жагучих питань у творах Дж. Уіндема є пересторога щодо безпеки ядерної війни. Вона відображена в романі «Хризаліди», у якому описано наслідки ядерної війни. Твір був опублікований через десять років після бомбардування Хіросіми й Нагасакі. Автор також був свідком «холодної війни», яка містила загрозу переростання її в ядерну.

На той час було написано низку апокаліптичних творів про ядерну війну. Ще до появи творів Г. Уеллса, присвячених цьому жанрові, 1895 року був опублікований роман англійця Р. Кромі «Удар долі», у якому говорилося про суперзброю, одночасний вибух запасів якої здатний не лише знищити земну кулю, а й вплинути на Сонячну систему. 1911 року Дж. Гріффіт у «Володарі праці» описав базуку, що стріляє атомними снарядами.

У 1914 році Г. Уеллс у творі «Звільнений світ» написав: «Після атомних вибухів... нам стало повністю очевидно, що ці бомби і ті ще більш страшні

сили руйнування, предтечами яких вони є, можуть як оком змигнути знищити все створене людством, і розірвати всі існуючі між людьми зв'язки». Через рік після публікації цього твору з'явився роман американського письменника А. Трейна, написаний у співавторстві з відомим фізиком Р. Вудом, в якому не лише обговорювалися наслідки застосування атомної зброї, а й описувалася променева хвороба.

Попри всі застереження письменників, їхні перестороги сприймалися недовірливо. Адже відомі фізики говорили інакше. А. Ейнштейн, який мігрував з фашистської Німеччини і добре знав, що буде, якщо в Гітлера з'явиться ядерна зброя, тим не менше заявляв: «Відкриття ланцюгових ядерних реакцій так само мало загрожує людству знищенням, як винахід сірників...» [Гаков 1983, 166]. Е. Фермі висловлювався, що вибух атомної бомби – це «прекрасна фізика». На фоні того, що говорили фізики, застереження письменників багатьма сприймалися як маячня.

Проте Хіросіма радикально змінила громадську думку. А. Азімов у «Опусі 100», опублікованому через чверть століття після трагедії, написав: «Отже, була підірвана атомна бомба, і несподівано ця подія зробила наукову фантастику респектабельною. Вперше фантасти показали світу не як група збожеволілих фанатиків; ми зразу ж відчули себе в становищі кассандр, до яких світ віднині дослуховувався із шанобливою покірністю» [Гаков 1983, 169]. І як не сумно це звучить: справдження жаклих прогнозів письменників-апокаліпсистів дозволило їхнім творам отримати визнання як важливої складової художньої літератури, такої, що акцентує увагу на актуальних соціальних темах.

Занепокоєння за майбутнє світу й людства вплинуло й на творчість Дж. Уіндема, не дозволило йому залишитися осторонь від гострих проблем людського існування. Ще 1939 року він заявляв, що цілком нормальні спеціалісти з високою репутацією рухаються до того, щоб рознести планету на шматочки [Гаков 1983, 170]. Відтак зображення глобальних катастроф і змалювання жаклих наслідків, до яких вони можуть призвести, і стало важливою віхою у творчості письменника. Автор у романі «Хризаліди» зобразив землю, сплюндровану ядерною зброєю, на якій тисячоліттями нічого не буде рости, численні мутації в людей, тварин і рослин. Фреска жаклих наслідків ядерної війни б'є по нервах і примушує нас згадати жертви другої світової війни, вона застерігає людство від помилок нині і закликає його використовувати ядерні дослідження в мирних цілях. Автор хоче застерегти, що ядерна війна призведе не лише до знищення частини людства й природи, а й відкине розвиток суспільства далеко назад. У ній не буде переможців, лише переможені.

Проте попри здавалося жакливу ситуацію, роман далекий від повного песимізму. Письменник не обмежується лише зображенням песимістичних

сцен. Він дає надію: навіть спотворене радіацією людство і природа несуть в собі ростки нового, що є прогресом в людському розвитку. Варто лише зрозуміти це.

У «Хризалідах» Дж. Уіндем застерігає людство і від небезпек тоталітарного суспільства. У романі він показує, як ідеологія нав'язує населенню суспільну думку і спосіб життя. Щонеділі на проповідях люди чули: «І створив Господь людину за образом і подобою своєю. І побажав Господь, щоб у людини було одне тіло, одна голова, дві руки і дві ноги. Кожна рука має закінчуватися долонею, і кожна долоня повинна мати п'ять пальців, і на кожному пальці має бути ніготь...» [Уиндем 1993, 16]; «І кожна нога має згинатися посередині і мати одну ступню. І кожна ступня повинна мати п'ять пальців, і кожен палець повинен мати на кінці ніготь... І будь-яка істота, яка має людський вигляд, але влаштована не так, як тут сказано, не є людина. Це не чоловік і не жінка. Це богохульство, знуцання над істинною подобою Господа, і воно ненависне погляду Господньому» [Уиндем 1993, 18-19]. Письменник звертає увагу на те, що на формування відповідного світогляду впливає і зовнішнє середовище. На стінах будинків часто пишуться висловлювання типу: «Шукай і знайди мутанта», «Норма – бажання Господа», «Лише відтворення норми є творіння Господа», «Будь-яке відхилення – від диявола» тощо [Уиндем 1993, 22]. Ці та подібні слова міцно вбиваються в їхню пам'ять.

Такі погляди насаджувалися і серед дітей. Вони щонеділі прослуховували спеціальну етику. Всі заповіді цієї етики зводилися до того, щоб боротися зі злом. Вона наголошувала, що людині потрібно бути обережною і не варто покладатися тільки на власний розум. Змалку дітям насаджується світогляд, що злочин – це відхилення від норми у тварин, а аномалії у людей – богохульство. Лише наділені владою люди здатні судити про кожен людський крок і лише вони можуть відрізнити справжній шлях, який веде до блага, від фальшивого, що веде до загибелі. У змодельованому Дж. Уіндемом суспільстві лише люди, що відповідають нормі можуть вважатися образом і подобою Господа. Виховані з дитинства такою ідеологією люди і ведуть себе певним чином. Щоб підкреслити тоталітарність суспільства, автор у цьому романі вживає слова «Норма», «Етика», «Істинний шлях», «Велика Кара» та низку інших, написаних з великої букви.

У цьому світі викорінення нестандартних проявів життя є обов'язковим. Дж. Уіндем досить докладно зупиняється на формах і методах як це здійснюється. Зокрема, для регулювання стабільності життя використовується вбивство тварин чи вигнання у джунглі людей, якщо в них є якісь відхилення від норми. Кожна новонароджена дитина, що відповідає нормі, отримує Метрику. Якщо людина приховує інформацію про відхилення від норми в інших

людей, то вона підлягає ув'язненню від суспільства. Знищенню підлягали і рослини, спалювалися і поля, якщо там виростили рослини з відхиленнями. У цьому суспільстві мутант означає проклятий, породження диявола, який намагається порушити порядок на землі і створити хаос. Ці дії здійснюються в ім'я існування. Дистопічна модель Дж. Уіндема у цьому творі має екзистенційні виміри. Письменник порушує вагому моральну проблему: наскільки далеко суспільство може перейти загальноприйнятю мораль для збереження людського виду. До цього твору можна застосувати слова С. Бесчотникової, яка писала, що гносеологічні корені і екзистенціалізму, і антиутопізму зводилися до критики раціоналістичної традиції [Бесчотникова 2007, 246]. Тут раціоналізм вступає в конфлікт із мораллю.

Певним чином у цьому романі письменник завдав жорсткої критики різного роду фашистським, расовим, націоналістичним теоріям. Уіндемівських «пуритан» так само до сказу доводила думка, що десь можуть жити люди іншого кольору шкіри. Для них існував лише один тип досконалості, і його уособлювали вони й те, до чого вони звикли.

Схильність до застереження про збереження екологічного балансу в природі ми спостерігаємо в творчості Дж. Крістофера. Він зображує різноманітні природно-екологічні катастрофи. Слід відзначити, що теми природно-екологічних катастроф в художній літературі не нові. Проблеми збереження навколишнього середовища порушували чимало письменників, авторів апокаліптичних романів. Якщо взяти до уваги екологію, то хоча первісне значення цього слова позначало теоретичну дисципліну (1866 р. введено в науковий лексикон німецьким біологом Е. Геккелем), однак із часом воно було призабуте і нині переважно більшістю авторів (особливо журналістів) вживається для позначення навколишнього середовища. І часто під екологією ми розуміємо антиекологію. «Екологія» зараз означає багато: отруєне повітря, парниковий ефект, природні катастрофи пов'язані з ним (цунамі, зміна клімату тощо), оброблені пестицидами фрукти й овочі, вирубку лісів, вимирання біологічних видів, появу нових вірусів, постійний шум, гігантські звалища сміття тощо.

Усі ці негативні процеси відображені в багатьох наукових дослідженнях. Але особливо страшними вони виглядають подані журналістами й письменниками. Як їх зупинити? Підґрунтя для надії існує. Адже екологічна криза – це певною мірою породження науково-технічної революції, і можна багато чого виправити. Криза не означає загибель – вона може призвести до кінця, а може бути початком процесу оздоровлення. Очевидно, що художня література, яка показує розвиток екологічних катастроф «у всій красі» з їх жахливими наслідками, відіграє не останню роль у їх запобіганні. Вона виступає індикатором попередження.

Апокаліпсис навколишнього середовища в творах Дж. Крістофера, зокрема, зумовлений дуже сильним землетрусом, зміною клімату й вірусом. Так, у романі «Смерть трави» глобальну катастрофу спричинив вірус, що знищив траву й злакові культури. Ознакою розповсюдження вірусу було покриття рослин брудно-зеленими плямами, що переходять у коричневу гниль. Згодом земля, раніше вкрита трав'янистими культурами, ставала голою. Такі картини сплюндрованої землі дозволяють читачеві глибше зрозуміти фатальність значних змін у природі для людини.

Роль перестороги виконує і зображення змін геополітичної ситуації в романі Дж. Крістофера «Довга зима». Автор показує, як за кілька місяців високорозвинені країни Європи канули в лету і провідну роль починають відігравати такі країни як Нігерія, Південно-африканська республіка та інші, які найменше постраждали від другого льодовикового періоду. Хоча тут немає згадки про війну, однак сторінки роману доносять до сучасників, що ті сторони, які почнуть широкомасштабну війну із застосуванням ядерної зброї, можуть втратити дуже багато. І їхня ціль – встановлення власної гегемонії – може призвести до втрати всього й опускання розвинутих держав у запустілі території. Від їхньої війни виграють інші – ті, хто залишалися осторонь. І колишні колонії можуть стати колонізаторськими країнами щодо власних метрополій. І тоді настануть такі часи, які зображені в романі «Довга зима» – де в Британії залишки білого населення в Лондоні чинять збройний опір нігерійцям з колонізаторськими планами.

Однією з найбільш сильних у творах Дж. Уіндема та Дж. Крістофера є тематика соціальної перестороги. Вона відображається в усіх романах письменників. Вони акцентують увагу на тому, що різні апокаліптичні фактори не були б такими сильними, якби люди були менш егоїстичними і зацикленіми на власних потребах. Дж. Крістофер навіть присвятив окремий твір соціальному апокаліпсису – «Маятник». У ньому автор звернув увагу на те, що світ може перетворитися в пекло і без участі тоталітарного режиму чи жадібних олігархів. Достатньо було лише віддати владу молодим. Цікаво, що письменник за кілька місяців передбачив плакатні лозунги «Влада – молодим», які висували студенти Сорбони під час студентської революції у Франції кінця 1960-х років.

У «Мідвічських зозуленятах» Дж. Уіндем, зокрема, людському індивідуалізму протиставляє колективізм прибульців. Автор показує, що за рівних умов соціум, у якому його члени тісно взаємодіють одне з одним, є набагато більш життєздатним, ніж суспільство, в якому панує виражений індивідуалізм. Загалом критика сучасної західної цивілізації з її споживацьким, індивідуалістичним світоглядом за рахунок духовного розвитку чітко простежується у багатьох його творах. Він постійно проводить порівняння між

вираженим індивідуалізмом й колективізмом. Приміром, у романі «День тріфідів» антиподом людського індивідуалізму є колективний розум тріфідів. Людський індивідуалізм і національний егоїзм є одним із сприятливих чинників для апокаліптичного сценарію і в романі «Кракен пробуджується».

Дж. Уіндем також вважав, що існуванню людської цивілізації загрожує ідеологія споживання і її негативний вплив може реалізуватися в різних формах. Це не лише нищення планети, природи, а й тотальні негативні зміни в психології людей. Ці думки Дж. Уіндема можна виразити словами згаданого вище Ж. Бодрійяра: «Споживання якраз тому настільки незнищенне, що це тотально ідеалістична практика, яка за відомим порогом уже не має більш нічого спільного із задоволенням потреб чи з принципом реальності» («Система речей») [Бодрійяр 1999, 218]. «Ми чекаємо грубих навал і раптових нищень...» («Суспільство споживання») [Бодрійяр 2006, 245] – так позначає французький філософ наслідки, до яких ця практика може призвести.

Дж. Крістофер, на відміну від свого колеги, у своїх творах проблемам ідеології споживання приділяв менше уваги. Хоча він неодноразово порушував проблему вираженого людського індивідуалізму. Її фактично можна знайти у всіх його апокаліптичних романах.

Для творчості Дж. Уіндема, на відміну від Дж. Крістофера, також властива пересторога проти того, щоб бачити певний стиль життя єдино правильним. До цього він неодноразово звертається в «Хризалідах», «Мідвільських зозуленятах». У першому романі наголошується, що люди з певними біологічними чи психічними мутаціями все ж таки залишаються людьми, незалежно чи є у них шість пальців, чи вони можуть спілкуватися телепатично. Вони так само відчують біль, горе, мають здатність любити, сумувати, думати. В іншому романі він із симпатією змальовує колективістські стосунки між інопланетними дітьми, які загрожують існуванню людського роду.

Бачення позитивного в інших культурах, формах життя Дж. Уіндемом, що відрізняються від традицій його головних персонажів, як правило, представників англосаксонської культури, перегукується з ідеями відомого етнологіста, філософа К. Леві-Строса про прогрес людських культур, який писав, що щоразу, коли ми кваліфікуємо якусь культуру як інертну чи стаціонарну, нам варто задатися питанням, чи не є ця нерухомість результатом нашого незнання [Леви-Строс 2000, 339]. Він зазначав: якщо взяти за критерій механічні засоби, то очевидно, що першість займе західна цивілізація. Однак, якщо критерієм буде здатність брати верх над ворожим географічним середовищем, то пальму першості отримують ескімоси й бедуїни. Індійці б взяли першість у розробленні філософсько-релігійної системи, Китай – у способі життя, який здатний зменшити психологічні наслідки демографічної нерівності. Іслам би

домінував як такий, що сформулював теорію солідарності всіх форм людського життя – духовної, соціальної, економічної, технічної [Леви-Строс 2000, 339]. Він пише про необхідність збереження різноманіття культур. Дж. Уіндем також, як ми бачимо з його творів, з повагою ставився до інших способів людського життя.

Пересторога в апокаліптичних творах Дж. Уіндема й Дж. Крістофера втілена переважно без виражених політичних змістів і форм, що в цьому плані їх відрізняє від більшості творів з цією функцією. Міра взаємопроникнення художньої і політичної свідомості в них майже відсутня, хоча вони гостро порушують проблеми сучасності, що мають важливе значення для всього людства. Політичне протистояння між Заходом і СРСР як фактор, що поглиблює наслідки глобальної катастрофи (оскільки світ пізно об'єднується в боротьбі проти інопланетного агресора) зображено лише в романі «Кракен пробуджується» Дж. Уіндема.

Обидва письменники пишуть про переміни, інколи вони розтягнуті на роки, інколи миттєві. Ці переміни вражають нас тим, що ми мало знаємо про світ і ті можливості, які він приховує в собі, – страшні й небезпечні. Але світ отримує поштовх зовні і людина вже не може пізнати свого світу. Вона вражена тим, наскільки нестійким був цей світ, наскільки слабкі були стосунки між людьми. Зовнішні поштовхи у вигляді фантастичних посилок якраз і потрібні, щоб показати внутрішню слабкість цього світу, звернути увагу на слабкі сторони людського соціуму.

Невичерпність перестерігальних художніх сюжетів Дж. Уіндема й Дж. Крістофера – це художня майстерність особливого гатунку. Різні часи можуть приміряти до себе змодельовані письменниками ситуації. Така примірка свідчить не лише про актуальність творів, але й чи в належний спосіб нащадки усвідомили помилки минулих поколінь. І попри наявність значного песимізму, їхні твори загалом мають оптимістичний характер, головні герої бачать простір і можливості для суспільного розвитку.

До їхніх творів цілком справедливо можна застосувати слова Р. Барта: «Літературу можна, мабуть, порівняти з Орфеєм, який повертається з пекла: поки вона твердо йде вперед, знаючи при цьому, що за нею ідуть, – тоді за спиною у неї реальність, і література потрохи витягує її з п'їтьми неназваного, примушує її дихати, рухатися, жити...» [Барт 1989, 283]. Обидва письменники усвідомлюють відповідальність, покладену на художню літературу тодішнім часом і намагаються бути гідними цієї відповідальності. Це завдання не кожному митцю під силу, але вони давно його вирішили. Письменники надіються, що їхні перестороги будуть корисними для людства.

Загалом ми можемо стверджувати, що апокаліптичні твори Дж. Уіндема й Дж. Крістофера з великою точністю передбачають небезпеки, які загрожують

людству і світу з боку суспільного розвитку, зовнішнього середовища. Тут і пересторога щодо застосування ядерної зброї, неконтрольованих генетичних експериментів, нищення навколишнього середовища і створення загрозливої екологічної ситуації. Автори також перестерігають щодо гіпертрофованого індивідуалізму західної цивілізації, споживацької ідеології та інших негативних моментів сучасного суспільного розвитку.

Письменники зазирали в майбутнє, зобразили ще малопомітні реалії, суперечності та закономірності. Їхні твори певною мірою пророчі й описані в них ситуації можуть реалізуватися, якщо людство не перегляне свої пріоритети. Їх можна справедливо назвати «дорожніми знаками на шляху суспільного розвитку».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Ю. А. Аспекты: Динамика социальной действительности и художественная литература. – Л.: Лениздат, 1985. – 302 с.;
2. Барт Р. Литература и значение // Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика. Пер с фр. – М. Прогресс, 1989. – С. 276–296;
3. Бесчетникова С. В. Утопическая парадигма художественного мышления переходной культурной эпохи (на материале русской прозы рубежа XX–XXI вв). – Донецк: Лебедь, 2007. – 500 с.;
4. Бодрийяр Ж. Символічний обмін і смерть. Пер з фр. – Львів: Кальварія, 2004. – 376 с.;
5. Бодрийяр Ж. Система вещей. Пер з фр. – М.: Рудомино, 1999. – 224 с.;
6. Бодрийяр Ж. Общество потребления: Его мифы и структуры. Пер. с фр. – М.: Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с. (Мыслители XX века);
7. Брэдбери Р. 451° по Фаренгейту. Рассказы // Библиотека современной фантастики: В 15 т. – М., 1985. – Т. 3;
8. Гаков В. Четыре путешествия на машине времени (Научная фантастика и ее предвидения) – М.: Знание, 1983. – 292 с.;
9. Давиденко Г. Й., Кислоцаєва Н. Художня своєрідність роману-попередження В. Войновича «Москва 2042» // Роман-антиутопія в контексті світової літератури. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2006.;
10. Кристофер Дж. Смерть травы. Долгая зима. У края бездны: Фантаст. романы: Пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. – 637 с. (Классика мировой фантастики);
11. Леви-Строс К. Раса и история // Леви-Строс К. Игры масок. Пер. с фр. – М.: Республика, 2000. – С. 323–356 (Мыслители XX века);
12. Любимова А. Ф. Жанр антиутопии в XX веке: содержательные и поэтологические аспекты. Пермь: Пермский ун-т, 2001. – 91 с.;
13. Пашенко В. Атомна робінзонада Робера Мерля // Мерль Р. Мальвіль. Пер з фр. – К.: Радянський письменник, 1975. – С. 400–407;

14. Проблемы новейшей литературы США / И. Л. Новиченко, Т. К. Якимович, Т. Е. Некряч и др.; Под ред. К. А. Шаховой. – М.: Высшая школа, 1981. – 240 с.;

15. Уиндем. Дж. – С. 16; Урбан А.А. Фантастика и наш мир. – Ленинград: Советский писатель, 1972. – 256 с.;

16. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге: Избранные статьи позднего периода творчества. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с. (Библиотека философа);

17. Черная Н. И. В мире мечты и предвидения: Научная фантастика, ее проблемы и художественные возможности. – К.: Наук. думка, 1972. – 228 с.

Мария Кулешир, преп., КНЛУ

ФУНКЦИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ В АПОКАЛИПТИЧЕСКИХ РОМАНАХ ДЖ.УИНДЕМА И ДЖ.КРИСТОФЕРА

В статье анализируется функция предупреждения в апокалиптических произведениях Дж. Уиндема и Дж. Кристофера. Рассмотрено тематику предупреждений, их инкорпорацию в художественный текст, значение для общественного развития.

Ключевые слова: предупреждение, апокалиптический роман, катастрофа, апокалипсис.

Mariya Kuleshir, lecturer, KNLU

THE FUNCTION OF WARNING IN THE APOCALYPTIC NOVELS BY J.WYNDHAM AND J.CHRISTOPHER

The article analyzes the function of warning in the apocalyptic novels by J. Wyndham and J. Christopher. Attention is given up to the themes of the warnings, their incorporation in the artistic text, significance for the social development.

Key words: warning, apocalyptic novel, catastrophe, the Apocalypse.